

Οι παράγκες της εμποροπανήγυρης της Μονμάρτρος, ο ΒΑΛΕΞ κι ο άλλος ο τύπος, αδύνατος σαν σκιάκτοο, που γνώριζε τον ΜΑΡΜΠΟΥΣ. Εσείς φωτογραφίζατε τα τέρατα... Ψάχνατε και οι τρεις σας να βρείτε τον ωραίο λοχαγό ΤΑΡΤΤΑΝΙΑΝ. Πού να βρίσκεται αυτή την ώρα ο ηρώας μου;

Ήταν όταν γκρεμίσουμε τη στήλη Βαντού! Τον ΤΑΡΤΤΑΝΙΑΝ τον είδα το πρωί, πολεμεί στο πλευρό του ΝΤΟΜΠΡΟΒΣΚΙ!

Θέλω να ζήσει!

Τον αγαπώ ακόμα.

Κι εγώ επίσης!

«Πολίτες, φτάνει η στρατοκρατία, τέρμα στα γαλονάτα και επίχρυσά γενικά επιτελεία κάθε είδους! Ήρθε η ώρα του Λαού, των μαχητών με τα γυμνά χέρια! Σήμανε η ώρα του επαναστατικού πολέμου.»

«Ο Λαός δεν ξέρει από σοφούς ελιγμούς. Αλλά, όταν έχει ένα ντουφεκι στο χέρι, καλύτεριμι κάτω από τα πόδια του, δεν τον τρομάζουν όλα τα στρατηγικά κεφάλια της μοναρχικής σχολής.»

«Στα όπλα! Πολίτες, στα όπλα! Δεν υπάρχει άλλη επιλογή, το γνωρίζετε: Ή θα νικήσουμε ή θα πέσουμε στα ανελέπτα χέρια των αντιδραστικών και των παρθένων των Βερσαλιών, αυτών των άθλιων που παρήδωσαν, εσκεμμένα, τη Γαλλία στους Πρώσους και μας κάνουν να πληρώσουμε τα λύτρα για τις προδοσίες τους!»

ΞΕΝΙΑ ΜΑΡΙΝΟΥ

Αναζητώντας οδοφράγματα

Αστικός Τύπος και ελληνικές συμμετοχές
στον γαλλοπρωσικό πόλεμο και
την Παρισινή Κομμούνα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΚΨΜ

διάρκεια της τετράμηνης πολιορκίας, δεν θα γίνονταν πιστευτές εάν δεν επιβεβαιώνονταν από τον ίδιο τον γαλλικό Τύπο».¹²³

Οι περισσότερες εφημερίδες θα έχουν, έστω προσωρινά, ξεκάθαρη πληροφόρηση (από τον Απρίλιο του 1871) για την κυβερνητική προπαγάνδα τις ημέρες της Κομμούνας. Ας σημειωθεί όμως ότι, ενώ κατά την ύστερη περίοδο της Κομμούνας (Απρίλιος-Μάιος) και κυρίως κατά την καταστολή της, ο ελληνικός Τύπος είναι πλέον αρκετά ενήμερος για το θέμα Havas, κάθε φορά που η προπαγάνδα εξυπηρετεί την Κυβέρνηση των Βερσαλλιών, η πλειονότητα των ελλήνων συντακτών «ξεκνά» την αφερεγγυότητα των πηγών, παρουσιάζοντας, εν γνώσει της πια, ανυπόστατες πληροφορίες ως τετελεσμένη πραγματικότητα χωρίς να διατηρεί επιφυλάξεις. Οι έλληνες συντάκτες που δέχονται και αναμεταδίδουν αβασάνιστα μονομερή προπαγάνδα κάνουν συνειδητή πολιτική επιλογή και δεν διαθέτουν, από τον Απρίλιο έστω και μετά, το ελαφρυντικό της άγνοιας.

3. Η 18η Μαρτίου. Ημέρα επανάστασης ή τρομοκρατίας;

Το βράδυ της 17 Μαρτίου, τρεις άνδρες αναλαμβάνουν να γίνουν κύριοι της κατάστασης του Παρισιού. Ο στρατηγός Βίνογ (που έχει αντικαταστήσει τον Trochu) βιάζεται να διώξει από την πόλη (ήδη από τις 15 Μαρτίου) 240.000 αφοπλισμένους πια στρατιώτες και ναύτες, δίνοντας εντολή να οδηγηθούν πεζή, λόγω ελλιπούς λειτουργίας του σιδηροδρόμου, στην Ορλεάνη. Παράλληλα, ο υπουργός Στρατιωτικών Le Flô φροντίζει να συλλέξει από τους στρατούς του Βορρά και του Λίγηρα περίπου 20.000 στρατιώτες πεζικού και ιππικού για να αποτελέσουν τη νέα φρουρά της πόλης και οι οποίοι φτάνουν στο Παρίσι από τις 9 έως τις 17 Μαρτίου. Η ανταλλαγή στρατιωτών κρίνεται σκόπιμη καθώς τα αποκλεισμένα έως τότε στρατιωτικά σώματα είχαν αλωθεί, σύμφωνα με την αστυνομία, από τις ιδέες των εργατικών προαστίων. Το σχέδιο απομάκρυνσης των κανονιών της πόλης συναντά δυσκολίες και εξελίσσεται, λόγω κακής οργάνωσης, σε ολοκληρωτικό φιάσκο, όταν τις πρώτες πρωινές ώρες της 18ης Μαρτίου οι γυναίκες της Μονμάρτης αντιλαμβάνονται την απόπειρα μετακίνησης των αμυντικών αυτών όπλων και εμποδίζουν τη μεταφορά τους. Για την επιχείρηση έχουν προσεκτικά επιλεγεί τάγματα της Εθνοφρουράς που υπακούουν ακόμα στη στρατιωτική ηγεσία, όμως την κρίσιμη στιγμή αρνούνται να ανοίξουν πυρ στο πλήθος και αδελφώνονται με τον εξεγερμένο λαό. Το νέο διαδίδεται σε ολόκληρη την πόλη. Μέλη της Κυβέρνησης που βρίσκονται στο Παρίσι για το συντονισμό των επιχειρήσεων εγκαταλείπουν την πρωτεύουσα ως φυγάδες και το Κεντρικό Κομιτάτο της Εθνοφυλακής αναλαμβάνει την εξουσία. Οι μαρτυρίες για τη συγκεκριμένη ημέρα δίνουν την εντύπωση μιας μεγάλης γιορτής που μεταδίδεται σε όλη την πόλη.¹²⁴

Το ίδιο μεσημέρι ο Hugo επιστρέφει στο Παρίσι, συνοδεύοντας τη σορό του γιού του, που απεβίωσε στο Μπορντώ στις 13 Μαρτίου 1871. Η νεκρώσιμη πομπή ξεκινά από το σταθμό Gare d'Orléans και περνά από την πλατεία της Βασίλλης, όπου η επανάσταση βρίσκεται σε πλήρη ανάπτυξη. Στο άκουσμα της έλευσης του Hugo οι εθνοφύλακες σταματούν την ανέγερση οδοφραγμάτων και δημιουργούν αυθόρμητα ένα σχηματισμό

123. Grèce, αρ. 68/14-3-1871.

124. Gaston Da Costa, *ό.π.*, σ. 17-71.

Η νεκρώσιμος πομπή του Charles Hugo

(Σχέδιο του Daniel Vierge από την εικονογράφηση του *L'année terrible*, 1874: Jean Bruhat κ.ά., *La Commune de 1871*, ό.π., σ. 106)

υποδοχής για να περάσει κάτω από τα όπλα τους ο ποιητής με τον γιό του.¹²⁵ Το Παρίσι ζει ανεπανάληπτες στιγμές και το πλήθος ανοίγει δρόμο για να περάσουν, όπως θα γράψει ο Lissagaray, «η δόξα και ο θάνατος». Από τα σημεία της πόλης που αποχαιρετούν τον Charles Hugo ακούγεται το σύνθημα «Vive la République» και σύμφωνα με μαρτυρίες, μετέπειτα μέλη της Κομμούνας σπεύδουν στο νεκροταφείο Père Lachaise για να παραστούν στην ταφή και να δώσουν το χέρι στον απαρνηγόρτο θρύλο που από καιρό τον πολιορκεί ο θάνατος.

Λίγο μετά την ταφή του Charles Hugo στη Μονμάρτη συμβαίνει αυτό που στο εξής θα μείνει γνωστό ως το πρώτο «έγκλημα» της Κομμούνας, η δολοφονία δηλαδή των στρατηγών Claude Lecomte και Clément Thomas.¹²⁶ Η εκτέλεση των δύο υψηλόβαθμων στρατιωτικών πραγματοποιείται από το πλήθος παρουσία ορισμένων εθνοφρουρών τη στιγμή που ψυχραιμότεροι εθνοφύλακες προσπαθούν να τους διασώσουν,¹²⁷ ενώ πα-

¹²⁵ *Journal Officiel de la République française* (Κομμούνα), 20-3-1871 (partie non-officielle).

¹²⁶ Η υπόθεση φτάνει αρχικά στην Αθήνα τηλεγραφικά. Τον Απρίλιο όμως του 1871, μέσα από αναδρομές στα γεγονότα του Μαρτίου, η εκτέλεση επανέρχεται σε τέτοιο βαθμό που οι συντάκτες, κατά το παράδειγμα των γάλλων συναδέλφων τους, αναζητούν ακόμα και τον ακριβή αριθμό των πυροβολισμών που δέχτηκαν οι γάλλοι στρατηγοί. Βλ. ενδεικτικά *Grèce*, αρ. 71/15-4-1871.

¹²⁷ Τα λαϊκά τάγματα της Εθνοφυλακής έχουν πολλές φορές κατηγορηθεί από τον στρατηγό Lecomte, κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, για απειθαρχία, ενώ ο Clément Thomas αναγνωρίζεται εκείνο το μεσημέρι από βετεράνους του 1848 ως ένας από τους υπεύθυνους της σφαγής του Ιουνίου του 1848,

ράλληλα ο στρατηγός Βίνογ γλιτώνει την τελευταία στιγμή, χάρη στη σωτήρια παρέμβαση ενός εθνοφύλακα. Παρά την ανακοίνωση του Κεντρικού Κομιτάτου της Εθνοφυλακής που αποποιείται της ευθύνης, η Ιστορία της Παρισινή Κομμούνας ξεκινά με μια αιματηρή σελίδα, την οποία συντάσσουν και εκμεταλλεύονται οι πολιτικοί της αντίπαλοι.

Οι εξελίξεις της ημέρας είναι αρκετές, ωστόσο πριν δούμε κάποιες εξ αυτών αναλυτικότερα, αξίζει να επιστρέψουμε στην Αθήνα όπου η Παρισινή Κομμούνα γίνεται γνωστή με δύο μόλις ημέρες καθυστέρηση.¹²⁸ Στις 8/20 Μαρτίου τα γεγονότα της 18ης περιγράφονται γλαφυρά από τον μεγαλύτερο μελλοντικό πολέμιο της εξέγερσης στην Αθήνα (Αιών)¹²⁹ και τρεις ημέρες μετά (11/23 Μαρτ.) η παρισινή εξέγερση γίνεται κιόλας αθηναϊκό πρωτοσέλιδο, με εγχώριο σχολιασμό. Έτσι, μπροστά στην αρχική και πρόσκαιρη αμηχανία των συναδέλφων του, ο Φιλήμων παίρνει αμέσως θέση απέναντι στους επαναστάτες, τους οποίους και χαρακτηρίζει από την πρώτη στιγμή «κακούργους», κάνει λόγο για μετάβαση από τον εξωτερικό πόλεμο στον εμφύλιο, κατηγορεί αρχικά την «άκρα Δημοκρατία», κατόπιν τη République ως πολίτευμα και συμπεραίνει την «ανάγκη εκριζώσεως των στοιχείων τούτων», αναφερόμενος στους εξεγερμένους.¹³⁰

Την ίδια εβδομάδα (15/27 Μαρτ.) η εφημερίδα που πρόσκειται στον Δημ. Βούλγαρη κάνει μια ενδιαφέρουσα μίξη κοινοκτημοσύνης και γαλλικής επανάστασης, προκειμένου να περιγράψει σαφέστερα τα τεκταινόμενα: «Η κατάσταση των Παρισίων είναι απελπιστική· δυστυχώς φαίνεται ότι υπερίχυσαν εν τη πόλει οι κόκκινοι (ξεβράκωτοι) δημοκράται και οι δημοκρατικά ιδέαι του Φλουράνς και συντροφίας περί κοινοκτημοσύνης».¹³¹ Η Αυγή, με πληροφόρηση από την Τεργέστη, αναδημοσιεύει:

Η Journal Officiel de la Commune, Επίσημος Εφημερίς της Ομοσπονδιακής δημοκρατίας κηρύπτει αναφανδόν ότι η κυβέρνηση του Δημαρχείου είναι κυβερνήσις των θητών (proletaires) της πρωτεύουσας, οίτινες, βλέποντες την αδυναμίαν των ανωτέρων κλάσεων, ενόησαν ότι επέστη η ώρα να σώσωσιν αυτοί το κράτος και ν' αναλάβωσιν εις χείρας την διεύθυνσιν των δημοσίων πραγμάτων. Το όργανον των σασιαστών ερωτά κατωτέρω τους αστούς εάν δεν συναισθάνονται ότι επέστη η ώρα να χειραφετηθώσιν οι θήτες. Λοιπόν η επανάστασις των Παρισίων είναι εξέγερσις των «θητών» κατά των «αστών», των μη εκόντων κατά των εκόντων.¹³²

Σε αντίστοιχο πνεύμα η εφημερίδα Μέλλον, που λίγο αργότερα θα στηρίξει την κοινωνική επανάσταση, κάνει λόγο για «αντάρτικη» Κυβέρνηση «θητών», αναφέρεται στον

υπό τον στρατηγό Cavaignac. Για τη συνοπτική εκτέλεση των δύο στρατηγών υπάρχουν περισσότερο ή λιγότερο εκτενή κεφάλαια σε όλα σχεδόν τα χρονικά που αναφέρονται στην Κομμούνα. Ενδεικτικά βλ.: William Serman, *ό.π.*, σ. 207-209 και Jean Bruhat, Jean Dautry et Émile Tersen, *ό.π.*, σ. 109-111.

128. Αντίθετα, η επίσημη ενημέρωση της ελληνικής Κυβέρνησης πραγματοποιείται αργότερα, καθώς ο Ρωκ κατορθώνει να στείλει σχετικό τηλεγράφημα μόλις στις 20 του μηνός. Βλ. Υπ. Εξ./1871/18.2/ Ρωκ προς Κουμουνδούρα, Παρίσι, 11/23 Μαρτίου 1871.

129. Αιών, αρ. 2655/8-3-1871. Η προπαγάνδα του Le Filό ήταν πράγματι αποτελεσματική, καθώς η απόπειρα απομάκρυνσης των κανονιών ερμηνεύεται από μέρος του Τύπου ως μέτρο για την επαναφορά της τάξης, που υποτίθεται ότι είχε διαταραχθεί.

130. Αιών, αρ. 2656/11-3-1871. Το εκτενέστερο χρονικό της περιόδου προέρχεται από τη Μασσαλία και δημοσιεύεται στην εφημερίδα Παλιγγενεσία, αρ. 2140/18-3-1871.

131. Εθνοφύλαξ, αρ. 2180/15-3-1871.

132. Αυγή, αρ. 2871/19-3-1871.

σοσιαλιστικό χαρακτήρα της Κομμούνας και παραθέτει, με κάποιες ανακρίβειες, τα πρώτα μέτρα του Κεντρικού Κομιτάτου της Εθνοφυλακής:

Αι πρώται αποφάσεις της κυβερνήσεως του δημαρχείου έχουσι πάσαι σοσιαλιστικήν χροιάν. [...] εξεδηλώθησαν αι κοινοκτημονικαί ιδέαι δια των μέτρων άτινα ελήφθησαν προς εξεύρεσιν πόρων. Η γαλλική Τράπεζα και ο μυριόπλουτος τραπεζίτης Ρότσιλδ διετάχθησαν να συνεισφέρωσιν ανά πέντε εκατομμύρια φράγκων. Ευτυχώς η Τράπεζα είχε προφθάσει τα μεν χαρτονομίσματά της να πυρπολήση, το δε μεταλλικόν να μεταφέρη εις Βερσαλλίας. Τέλος μετά πολλάς διαπραγματεύσεις η «κυβέρνησις των θητών» δείξασα αξιέπαινον δημοκρατικήν ολιγάρκειαν, έστεργε να λάβη παρά μεν της Τραπεζης μόνον έν εκατομμύριον παρά δε του Ρότσιλδ 500.000 φράγκων. Εννοείται ότι η πρώτη αύτη εφαρμογή του ευαγγελικού αξιώματος «τα εμά σα και τα σα εμά» κατεφόβισε τους πλουσίους, οτινες σπιγηδόν μεταναστεύουσιν εις τας επαρχίας και εις Βέλγιον.¹³³

Ο Ρωκ επιστρέφοντας στη γαλλική μητρόπολη παίρνει τη γενναία ή αντίθετα ευθυνόφοβη απόφαση¹³⁴ να παραμείνει εντός της επανάστασης, μέχρι τουλάχιστον να λάβει νεότερη εντολή. Οι πρώτες πληροφορίες για την 18η φτάνουν επίσημα στην ελληνική Κυβέρνηση από τον ίδιο με επιστολή του προς τον Αλέξανδρο Κουμουνδούρο: «Το Παρίσι έπεσε στα χέρια των εξεγερμένων· μέρος της Εθνοφυλακής και του στρατού αδελφώθηκε μαζί τους. [...] Τα σκοτεινά υποκείμενα που έκαναν αυτό το τολμηρό πραξικόπημα τιλοφορούνται Κεντρικό Κομιτάτο της Εθνοφυλακής και εγκαταστάθηκαν στο Δημαρχείο της πόλης». Στο χρονικό των γεγονότων που παρουσιάζει στον πρωθυπουργό (ο οποίος εκτελεί και χρέη υπουργού Εξωτερικών μετά το θάνατο του Χριστόπουλου) δεν διατυπώνει υπερβολές ως προς τη 18η Μαρτίου, θέτει όμως το θέμα αναζήτησης ευθυνών μεταξύ των στρατηγών που ανέλαβαν τη «μοιραία» επιχείρηση.¹³⁵ Όσον αφορά όμως την πολιτική ηγεσία, δεν αμφισβητεί ούτε στιγμή τα λόγια του Thiers και μεταφέρει εκτενές απόσπασμα από τη συνεδρίαση της Εθνοσυνέλευσης (21 Μαρτ.) για τα γεγονότα του Μαρτίου, όπου διαβάζουμε: «Τη Γαλλία!, πρόσθεσε ο κ. Thiers, ιδού τί πρέπει να σκεφτούμε. Το Παρίσι δεν είναι τίποτα δίπλα στη χώρα. Εξάλλου δεν μας έδωσε –με το να υψίσταται, δίχως αντίσταση,¹³⁶ τον ζυγό κάποιων αθλίων– το δικαίωμα να προτιμήσουμε τη Γαλλία αντ' αυτού;».¹³⁷

133. *Μέλλον*, αρ. 733/19-3-1871 (από την *Ημέρα* της Τεργέστης).

134. Η γενική εικόνα που δημιουργείται από την αλληλογραφία του Ρωκ είναι πως φοβάται σε ένα βαθμό το να παραμείνει εντός του Παρισιού, για αυτό και σε κάθε σχεδόν επιστολή ενημερώνει για τις κινήσεις άλλων μελών του διπλωματικού σώματος που αποχωρούν με κατεύθυνση τις Βερσαλλίες. Στην αρχή μάλιστα εμφανίζεται ελαφρώς επικριτικός απέναντι σε αυτή την πρωτοβουλία των συναδέλφων του, όμως όσο περνά ο καιρός δίνει την εντύπωση ότι και ο ίδιος θα προτιμούσε να αποχωρήσει από την πόλη. Όταν οι Βερσαλλίες ξεκινούν τον βομβαρδισμό του Παρισιού, ο Ρωκ είναι ένας από τους ελάχιστους πρεσβευτές που βρίσκονται ακόμα στην πρωτεύουσα, αλλά πολύ γρήγορα ασθενεί και αποβιώνει, δίχως να ζήσει τελικά την αιματηρή εβδομάδα.

135. Υπ. Εξ./1871/18,2/Ρωκ προς Κουμουνδούρο, Παρίσι, 11/23 Μαρτίου 1871. Η υπογράμμιση δική του.

136. Ο Thiers υπονοεί για πρώτη φορά ευθύνες που θα καταλογιστούν αργότερα με μεγαλύτερη σαφήνεια στη μεγάλη και μεσαία αστική τάξη, για το ότι δεν εναντιώθηκαν ένοπλα στην επανάσταση.

137. Υπ. Εξ./1871/18,2/Ρωκ προς Κουμουνδούρο, Παρίσι, 11/23 Μαρτίου 1871.